

סדר מלכי פרס ע"פ פרשני המקרא
הדר הורן / ישיבת "ברכת משה" מעלה אדומים.

מצודת דוד (דניאל יא, ב) זהה לפירושו של רש"י	רבי משה הכהן הספרדי (מובא באבן עזרא על דניאל יא, ב)	אבן עזרא (דניאל יא, ב)	רש"י (דניאל יא, ב) (מובא גם באבן עזרא שם, שם)	רד"ק (זכריה ב, ב וחגי א, א)
דריוש המדי	דריוש המדי	דריוש המדי [הזקן- ראב"ע עזרא ו, יד ודניאל ו, א]	דריוש המדי (מלך שנה אחת ע"פ יוסיפון ברש"י דניאל ו, כט)	דריוש המדי
כורש [ארתחששתא]	כורש [ארתחששתא]	כורש [ארתחששתא]	כורש [ארתחששתא- רש"י עזרא ד, ז. דריוש השני - רש"י דניאל א, כא]	כורש (בניית הבית לא שלמה כי שנותיו של כורש היו מקוטעות)
אחשורוש	אחשורוש	אחשורוש (צוה שלא תבנה ירושלים) [ארתחששתא- ראב"ע עזרא ו, יג ואסתר א, א- כינוי למלכי כשדים ראב"ע דניאל יא, ב. דריוש -ראב"ע עזרא ד, כד ודניאל ט, ב].	אחשורוש	אחשורוש (ביטל את בניית בית המקדש)
דריוש הפרסי [חגי א, א]	ארתחששתא (צוה שלא תבנה העיר)	דריוש הפרסי- ארתחששתא (עליית עזרא) [בן אסתר, מגילה ג:] [ארתחששתא עזרא ז, א, כורש - דניאל יא, ב, חגי א, א].	דריוש הפרסי [ארתחששתא- רש"י עזרא ו, טו, ור"ה ג:] [כורש - רש"י ר"ה ג: , ר' אבהו ר"ה ג: ורש"י ע"ז ט. , דריוש השלישי - רש"י ישעיהו מא, כז]	דריוש הפרסי [בן אסתר, מגילה ג:] (חידש את בניין בית המקדש)
אלכסנדר מוקדון	דריוש הפרסי (בונה הבית) [חגי א, א]	ארתחששתא העשיר (בימיו היתה עליית נחמיה)[דניאל ט, כה] (ראב"ע חגי ב, כב) [דריוש - הראב"ע זכריה יא, טו הולך ע"פ שיטת הגמרא בר"ה ג: בדניאל ב, לט אמר שנקרא דריוש הפרסי ע"פ יוספון]	אלכסנדר מוקדון	אלכסנדר מוקדון
	ארתחששתא העשיר (בימיו עלו עזרא ונחמיה)	אלכסנדר מוקדון		
	אלכסנדר מוקדון			

בין כורש לאחשורוש יש מלך נוסף-
כמבישא [כנראה הוא כנבוזי]
 (ע"פ יוסיפון ברש"י דניאל יא, ב).

בטבלה מוצגות שלוש אפשרויות בדבר סדר מלכי פרס . חשוב לזכור שלפי הסדר הזה הלכו במשנה , בתלמוד ואפילו חלק מהראשונים והאחרונים, אבל קיים פער של כ-163 שנה בין סדר זה לסדר המקובל היום ובו יש מלכים נוספים, בתחילה ובסוף.

אדם שקורא את ספרי התנ"ך שמתארים את התקופה הפרסית (סוף דניאל, אסתר, עזרא ונחמיה), והולך ע"פ הסדר בפרשנים חייב ללכת לחלוטין כמו הפרשנים ולא לשלב בין סדר האירועים בתנ"ך לפי המקובל היום למה שהיה מקובל בזמן כתיבת הפירוש. לכן הפרט בהמשך הדברים מהן השיטות ואיך הגיעו אליהן.

שלושת שיטות הפרשנים- הסבר שלושת השיטות

שיטה ראשונה היא שיטתם של רוב הפרשנים (רש"י, רד"ק ומצודת דוד). בה השם ארתחששתא הוא כינוי לכלל מלכי פרס כמו שפרעה הוא כינוי לכלל מלכי מצרים (מצודת דוד על דניאל יא, ב). וסדר האירועים בתקופה הוא:

שלב 1: דריוש המדי וכורש חותנו כובשים את בבל והורגים את בלשאצר מלך בבל האחרון . אחרי שהרגו דריוש וכורש את בלשאצר התחילו למלוך במקביל , דריוש לקח את בבל וכשדים והפך עצמו למלך בבל¹ וכורש לקח את הארצות שמחוץ לכשדים . דריוש המדי מחלק את מלכותו למאה ועשרים חלקים (שכן אחשוורוש אחריה היה מולך על ק"ז מדינות (מלבי"ם דניאל ו, ב)). כאשר נפלה כשדים אחרי שנה אחת , כל הממלכה (כשדים ומחוץ לה) עברה לידי כורש , שבאותה שנה (שנה שנייה לכיבוש בבל) מכריז שהיהודים רשאים לעלות לארצם ולבנות שם מחדש את בית המקדש. (תיאור של השלב הזה ניתן לראות ברש"י ירמיהו כז, ז / רש"י דניאל ה, א / רש"י ישעיהו יג, יז / רש"י דניאל ו, כט / אבן עזרא דניאל ו, א / רש"י יומא י. ותוספות גיטין יז. [מובא גם ב"אגדות היהודים" חלק כב, תכה]).

שלב 2: עלייה ראשונה לארץ בהנהגת זרובבל בן פדיה בן שאלתיאל, הקמת המזבח ותחילת בניין בית המקדש (בניין הבית לא מסתיים בזמן כורש).

שלב 3: אחשוורוש מבטל את בניית בית המקדש, ובסוף ימיו מתרחש נס פורים (מגילת אסתר). בירת פרס היא מעתה שושן.

שלב 4: דריוש הפרסי בנו של אחשוורוש יורש את כס המלוכה ו מוציא מהארכיון בבל את הצהרת כורש ובעקבותיה מודיע על המשך בניין הבית ואפילו מסייע לבונים . בשנה ה-6 מתקיימת חנוכת בית המקדש . בשנת ה-7 העלה את עזרא הסופר שיהיה מנהיג רוחני ליהודים בארץ ועזרא מבצע תיקוני דת נרחבים ביניהם גרוש הנשים הנוכריות. בשנה ה-20 נחמיה שר המשקים של דריוש הפרסי מתחיל לשמש כפחה של ירושלים (בשתי כהונות, הראשונה היתה 12 שנה) ומתקן את חומותיה. בסוף ימיו מגיע אלכסנדר מוקדון שמנצח אותו ומביא קץ למלוכת פרס ושם את הבסיס לשלטון היווני בארץ ישראל .

---

¹ מובא ברד"ק שהעיר בבל שמלכו עליה דריוש (המדי) וכורש, אינה בבל שהיתה בתקופת מלכי בבל (נבוכדנצר ואויל מרדך וכו') שקמה בזמן מגדל בבל. אלא, את בבל הקדומה החריב דריוש (המדי) ובנה עיר אחרת באותה הבקעה היא שמה בבל עד היום [רד"ק ישעיהו יג, יט ורד"ק ירמיהו נ, ג].

השיטה השנייה היא שיטתו של הרז'ה² ושל רבי משה הכהן הספרדי. בה השם ארתחששתא הוא שם של מלך בפני עצמו. רבי משה הכהן הספרדי שמביא אותו האבן עזרא מביא סדר שגם בו ארתחששתא מתואר כמלך בפני עצמו וסדר האירועים בתקופה הוא:

שלב 1,2,3: זהים לשלבים אחת עד שלוש בשיטה הקודמת.

שלב 4: ארתחששתא ה-1 שמולך אחר אחשוורוש מצווה שלא תבנה העיר.

שלב 5: דריוש הפרסי בנו של אחשוורוש שמלך אחרי ארתחששתא ה-1, מוציא מהארכיון בכל את הצהרת כורש ובעקבותיה מודיע על המשך בניין הבית ואפילו מסייע לבונים. בשנה ה-6 מתקיימת חנוכת בית המקדש.

שלב 6: ארתחששתא העשיר המכונה דריוש³. בשנתו ה-7 העלה את עזרא הסופר שיהיה מנהיג רוחני ליהודים בארץ ועזרא מבצע תיקוני דת נרחבים ביניהם גרוש הנשים הנוכריות. בשנה ה-20 נחמיה שר המשקים של ארתחששתא העשיר מתחיל לשמש כפחה של ירושלים (בשתי כהונות, הראשונה היתה 12 שנה) ומתקן את חומותיה. בסוף ימיו מגיע אלכסנדר מוקדון שמנצח אותו ומביא קץ למלכות פרס ושם את הבסיס לשלטון היווני בארץ ישראל.

השיטה השלישית היא שיטתו של האבן עזרא. גם בה השם ארתחששתא הוא כינוי לכלל מלכי פרס בדומה לשיטת רש"י. אבל הוא מוסיף מלך נוסף אחרי דריוש הפרסי והוא ארתחששתא העשיר כמו שכתב רבי משה הכהן הספרדי שהתבסס על ספר 'מלכי פרס' (כנראה שילוב בין שתי השיטות לעיל⁴). וסדר האירועים בתקופה הוא:

שלב 1,2,3: זהים לשלבים אחת עד שלוש בשיטתו של רש"י.

שלב 4: דריוש הפרסי בנו של אחשוורוש יורש את כס המלוכה ו מוציא מהארכיון בכל את הצהרת כורש ובעקבותיה מודיע על המשך בניין הבית ואפילו מסייע לבונים. בשנה ה-6 מתקיימת חנוכת בית המקדש. בשנתו ה-7 העלה את עזרא הסופר שיהיה מנהיג רוחני ליהודים בארץ ועזרא מבצע תיקוני דת נרחבים ביניהם גרוש הנשים הנוכריות.

שלב 5: ארתחששתא העשיר ה מכונה דריוש⁵. בשנתו ה-20 נחמיה שר המשקים של ארתחששתא העשיר מתחיל לשמש כפחה של ירושלים (בשתי כהונות, הראשונה היתה 12 שנה) ומתקן את חומותיה. בסוף ימיו מגיע אלכסנדר מוקדון שמנצח אותו ומביא קץ למלכות פרס ושם את הבסיס לשלטון היווני בארץ ישראל.

---

² הרז'ה-ה' ר' זרחיה הלוי הנקרא 'בעל המאור', חי בספרד בשנים 1186-1130. ³ 'בעל המאור' הוא הרז'ה במסכת ר"ה א. סותר את עצמו: שם כתב שאחרון מלכי פרס שאותו ניצח אלכסנדרוס מוקדון הוא דריוש הפרסי. אבל מקודם בשיטתו במקרא ראינו שארתחששתא הוא המלך האחרון ולא דריוש הפרסי שמלך לפניו. התשובה לכך תבוא בהמשך.

⁴ הראב"ע (בדניאל יא, ב) אומר שאחרון מלכי פרס הוא ארתחששתא העשיר (הוא מקבל את דברי רבי משה הכהן הספרדי). ומביא ראיה לדבריו מתוך ספר "מלכי פרס" אבל הוא לא מתעלם ממי שאומר שאחרון מלכי פרס הוא דריוש אלא מחבר בין השיטות ואומר שארתחששתא העשיר הוא דריוש האחרון (שאר הפרשנים שמבססים את דבריהם [שאלכסנדר ניצח את דריוש]-ע"פ יוספון).

- כל הפרשנים מלבד הראב"ע מפרשים ששמו של מלך פרס האחרון שנוצח ע"י אלכסנדר הוא "דריוש" [ע"פ יוסף בן גוריון (יוסיפון) כמו שכתב רש"י בדניאל ו, כט].
- ע"פ הגמרא במגילה יג: אומרת שדריוש הפרסי הוא בנה של אסתר ואחשורוש. לפי שיטת ר' משה הכהן הספרדי (באבן עזרא על דניאל יא, ב), אע"פ שהיה בנו של אחשורוש לא שימש במלוכה ישר אחריו כי המלך ארתחששתא מלך בין אחשורוש לדריוש הפרסי.

ממה נוצרה המחלוקת בשיטות הפרשנים?

בספרים עזרא ונחמיה מובאים מלכי פרס ע"פ הסדר הבא:

1. **כורש**. 2. **דריוש הפרסי**. 3. **ארתחששתא/ארתחשסתא**.

בסוף ספר דניאל מתואר המשתה של בלשאצר בל ילה שבבל נכבשה, ואחרי זה מסופר על מלך נוסף שבזמנו ניבא דניאל והוא דריוש המדי.

ברור לנו אפוא שאם נכבשה בבל בימי בלשאצר, דריוש המדי לא יכול להיות מלך בבל כלל אלא מלך אחר⁶.

ומפני שבבל נוצחה באותו הלילה בידי פרס, הוא נהפך למלך פרס הראשון. לכן סדר מלכי פרס הוא: 1. **דריוש המדי**. 2. **כורש**. 3. **דריוש הפרסי**. 4. **ארתחששתא/ארתחשסתא**.

לא ברור לנו היכן להציב את אחשורוש מלך פרס שסופר עליו במגילת אסתר, ביחס לספרי עזרא ונחמיה כי הוא מוזכר פעם אחת בספרי עזרא ונחמיה ולא כתוב בברור מתי הוא היה. "ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישבי יהודה וירושלם" (עזרא ד, ו).

חז"ל ניסו לפתור את הבעיה בכך שאמרו שאחשורוש הוא אביו של דריוש הפרסי. ולכן מקומו בסדר הוא בין כורש לדריוש (מסכת מגילה יג: - דריוש הוא בן אחשורוש ואסתר). כך שהסדר המתקבל הוא:

1. **דריוש המדי**. 2. **כורש**. 3. **אחשורוש**. 4. **דריוש הפרסי**. 5. **ארתחששתא/ארתחשסתא**.

ספר 'יוספון' פרקים ד-ט כותב שבתחילה כבשו כורש ודריוש את בבל והרגו את בלשאצר⁷ ואחר כך חילקו ביניהם את הממלכה. אחרי שנה מת דריוש המדי וכל הממלכה עברה לכורש שנתן כעת את הצהרת כורש. מלך פרס האחרון שבזמנו כבש אלכסנדרוס מוקדון את פרס היה דריוש. ואילו לפי ספר 'מלכי פרס', מלך האחרון היה ארתחששתא העשיר. ספרים אלו הוו מקור הסטורי חשוב בתקופת כתיבת הפרוש והפרשנים לא יכלו להתעלם מהם ולכן חלק מהפרשנים כתבו שארתחששתא העשיר הוא המלך האחרון בדומה ל'ספר מלכי פרס' דבר שלא סותר מאומה מהתנ"ך. וישנם גם פרשנים שכתבו שדריוש הפרסי הוא המלך האחרון בדומה ליוספון, אע"פ שמפשט הפסוקים המלך האחרון, שבזמנו עלו עזרא ונחמיה הוא ארתחששתא שמלך אחר דריוש הפרסי. (כמו שכתב האבן עזרא בדניאל ב, לט ורש"י בדניאל ו, כט). אולם לפעמים הרשו לעצמם לחרוג

⁵ לפי ראב"ע חגי ב, כב- מלך פרס האחרון הוא **ארתחששתא** שמלך אחרי דריוש (מתוך ספר מלכי פרס). ולפי ראב"ע דניאל ב, לט- אחרון מלכי פרס היה **דריוש הפרסי** (הביא מתוך יוספון) ע"מ לפתור את הסתירה ניתן לומר שארתחששתא העשיר הוא דריוש השלישי שאותו ניצח אלכסנדר מוקדון.

⁶ ברור לחז"ל שדריוש המדי היה מלך פרס ולא מלך בבל שכפוף לשלטונו של כורש מלך פרס.

⁷ את הקטע הזה בסיפור אפשר לראות בגמרא ובפרשנים: **כורש** כבש את בבל (תוספות גיטין יז.), **דריוש המדי** + **כורש** חותנו כבשו את בבל (אבן עזרא דניאל ו, א, רש"י יומא י. ורש"י ירמיהו כז, ז), **דריוש המדי** + **כורש** הרגו את **בלשאצר** (רש"י ירמיהו כז, ז ורש"י דניאל א, א), **דריוש המדי** הרג את **בלשאצר** (רש"י ישעיהו יג, יז).

מהשימוש בספרים אלו כאשר הביאו הספרים, מלכים שכלל לא הוזכרו בתנ"ך (כמו למשל ברש"י דניאל יא,ב, שהזכיר את כמבישא שמלך בין כורש לאחשורוש).

ע"מ לפתור את בעיות מנייני השנים בספרי עזרא ונחמיה הגמרא ב ראש השנה דף ג ע"ב טוענת טענה שאומרת כך:

תנא: הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחשסתא. כורש - שמלך כשר היה, ארתחשסתא - על שם מלכותו, ומה שמו - דריוש שמו.

- לפי פשט הגמרא, נראה שדריוש שנקרא גם ארתחששתא וגם כורש, הוא דריוש הפרסי בנה של אסתר ואחשורוש (פשט הגמרא ע"פ התוס' ד"ה 'שנת עשרים').
- רש"י בד"ה 'הוא כורש' מבין שמדובר כאן בכורש. אבל הברייתא מתאימה גם לדריוש הפרסי בן אחשורוש כי גם דריוש הפרסי נקרא כורש. אבל כאן בפשט דברי הגמרא מדובר על דריוש הפרסי. ואם נסבור כמו רש"י שגם כורש נקרא בשלושת השמות, האם נוכל להגיד "הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחשסתא. ארתחשסתא - על שם מלכותו, דריוש-שמלך כשר היה, ומה שמו - כורש שמו. ??? ועוד קשה: כי יש פסוק שאומר "ובנו ושכללו מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא מלך פרס" (עזרא ו, יד) ופשוט שמדובר כאן בשלושה מלכים שונים ולא אחד (אפשר לענות על זה, שהשימוש במלה "מלך" בלשון יחיד ולא "מלכי", מורה על כך ששלושה שמות אלו מתייחסים לאדם אחד).
- רש"י בפירושו בתנ"ך (כמו שניתן לראות בטבלה לעיל) ממשיך ללכת ע"פ שיטתו ששלושת השמות מתייחסים גם לדריוש וגם לכורש ושאר ארתחששתא הוא כינוי לכל מלכי פרס (כפי שרואים בפרושו: שיש שלושה 'דריוש' והם דריוש ה-1 הוא המדי, דריוש ה-2 הוא כורש ודריוש ה-3 שהוא דריוש הפרסי).
- לפי סוף התוס' בדף ג: ד"ה 'שנת עשרים', פשט הגמרא מדבר על כורש ה-1 שנקרא גם ארתחששתא ולא רק על דריוש הפרסי וכך גם סובר תוס' הראש (גם הוא סבר כמו רש"י שדריוש הפרסי וכורש נקראים בשלושת השמות. אבל לפיו הגמרא כאן מדברת על כורש ומתכוונת גם לדריוש ולא הפוך כמו ברש"י).
- הריטב"א בר"ה ג: והראב"ד בר"ה א. מתרצים את הסתירה בין ההבנה בפשט הגמרא לפיה הברייתא מדברת על דריוש הפרסי, להבנתם של רש"י ואת תוס' שהגמרא מדברת על כורש, וסוברים שיש שני ארתחששתא והם כורש ודריוש הפרסי. מכאן ששניהם נקראים בשלושת השמות (כורש, דריוש וארתחששתא) אבל לא מובן מכאן שכל מלכי פרס נקראים ארתחששתא.
- האבן עזרא שחי בתקופתו של רש"י סובר גם הוא שהשם ארתחששתא הוא כינוי לכלל מלכי פרס וכמו שפרעה הוא כינוי לכלל מלכי מצרים כן גם **דריוש**, מפני שלפי דעתו דברי הגמרא תואמים את כל מלכי פרס בלי יוצא מן הכלל. ולכן בפרושו בנ"ך על אחד מהפסוקים שהוזכר בהם 'ארתחששתא' (עזרא ו, יד), שארתחששתא שמוזכר כאן הוא לא רק כינוי לדריוש וכורש אלא גם לאחשורוש שמלך אחר כורש ועל פסוק אחר הוזכר בו 'דריוש' (עזרא ד, כד) כותב הראב"ע 'דריוש- הוא אחשורוש'.
- לאומת זאת רש"י בנ"ך מפרש ב כל מקום שמוזכר השם 'ארתחששתא' שמדובר או בכורש או דריוש הפרסי.
- לפי מה שהבאתי עד עתה מובן מדוע סוברים הפרשנים שכורש ודריוש נקראים ארתחששתא. אולם איך הגמרא והפרשנים הבינו שכל מלכי פרס נקראים ארתחששתא?

- תשובה אפשרית לכך היא שבאמת כל מלכי פרס נקראים ארתחששתא אולם הפעמים שהכתוב הזכיר את השם 'ארתחששתא' לפי רש"י דיבר רק על כורש או על דריוש ולפי הראב"ע כל הפעמים שהוזכרו חוץ מאחד דברו אכן על דריוש וכורש אבל יש מקום נוסף שדיבר גם על אחשורוש.

לפי זה סדר מלכי פרס הוא:

1. **דריוש המדי** שמכונה ארתחששתא ה-1.
2. **כורש** שמכונה דריוש ה-2 וגם ארתחששתא ה-2 (הוא אחד מה' ארתחששתא' שמוזכרים במקרא).
3. **אחשורוש** שמכונה ארתחששתא ה-3 (לפי הראב"ע בלבד, הוא אחד מה' ארתחששתא' שמוזכרים במקרא).
4. **דריוש הפרסי** שמכונה דריוש ה-3 וגם ארתחששתא ה-4 (הוא אחד מה' ארתחששתא' שמוזכרים במקרא).

- הרז"ה (שמוכא במלבי"ם בעזרא ו, יד ובדניאל ט, א) כותב שלפי פשט המקרא ארתחששתא, כורש ודריוש הם שלושה מלכים שונים ולא אחד כמו שאמרנו עד עתה. וגם לא כמו פרוש רש"י בתנ"ך שכתב שארתחששתא הוא כורש והוא דריוש ושכל מלכי פרס מכונים ארתחששתא. המקור לדבריו הוא הפסוק "ובנו ושכללו מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא מלך פרס" (עזרא ו, יד) הוא סובר שמדובר כאן בשלושה מלכים שונים ולא אחד ואין להשתמש במלה "מלך" בלשון יחיד כמורה על כך ששלשה שמות אלו מתייחסים לאדם אחד.

לכן הרז"ה סבור שהמלך ארתחששתא שבימיו עלו עזרא ונחמיה הוא הנקרא ארתחששתא והמלכים לפניו לא נקראים ארתחששתא. לא ברור היכן מציב הרז"ה (במלבי"ם עזרא ו, יד) את ארתחששתא אם היה מלך בפני עצמו. והסדר הנכון לדעתו הוא:

1. דריוש המדי [מכונה- הזקן]
2. כורש.
3. אחשורוש.
4. דריוש הפרסי (משלים בניין הבית) וסמוך לו ארתחששתא (בונה חומות ירושלים)

ואת דריוש הפרסי אחרון מלכי פרס מנצח אלכסנדרוס מוקדון. (בעל המאור ר"ה א).

ארתחששתא/ ארתחשסתא

עד כאן ראינו איך הגיעו הפרשנים לסדר מלכי פרס לפי מספר שיטות. ברם לא הסברנו איך רבי משה הכהן הספרדי (דניאל יא, ב) מוסיף מלך נוסף שנקרא ארתחששתא אחרי דריוש הפרסי בן אחשורוש. אנסה לענות:

- ע"פ המקובל בפרשנים מלכי פרס מלכו כ- 58 שנים (דריוש המדי- 1, כורש 3, אחשורוש 14⁸ ומבניין הבית בימי דריוש הפרסי (שנה 6 לדריוש) יש עוד 34 שנים עד להחלפת השלטון הפרסי בי ווני ע"פ דברי הגמרא בעבודה זרה דף ט ע"א). וב-34 שנים אלו אפשר להכניס שני מלכים. ואם ספר 'מלכי פרס' אומר שהמלך האחרון היה ארתחששתא וגם לפי פשט ספרי עזרא ונחמיה, בימי דריוש נבנה הבית ובימי ארתחששתא עלו עזרא ונחמיה אפשר לומר בוודאות שארתחששתא א הוא מלך פרס האחרון ולא דריוש הפרסי.

⁸ לפי הראב"ע אחשורוש מלך 13 שנים.

איך הראב"ע מחלק בין שני ה'ארתחשתא' וגם מחלק בין עליית עזרא לעליית נחמיה ואומר שכל אחד מהם עלה בזמן אחר, הרי בשניהם כתוב שעלו בימי 'ארתחששתא' (עזרא עלה בשנת 7 לארתחששתא הוא דריוש הפרסי ונחמיה עלה בשנת 20 לארתחששתא העשיר או אולי בימי ארתחששתא העשיר אבל בשנת 20 מדריוש הפרסי). לפי זה יוצא שבין העליות יש 25 שנים ולא 13 שנים (דריוש הפרסי מלך 12 שנה (אבן עזרא דניאל ט, כה וארתחששתא מלך 28 שנה (חיסור שנים: ע"ז ט.-. אבן עזרא דניאל ט, כה).

כדי לענות על השאלה אביא ראשונה את סיכום פרושי המילה 'ארתחששתא' במקרא ע"פ הפרשנים:

סיכום- פרושי שמות המלכים ארתחששתא וארתחשסתא בספרים עזרא ונחמיה ע"פ הפרשנים.

השם בפסוק	השם בפסוק	השם בפרשנות
ארתחששתא	עזרא ד, ז עזרא ד, ח עזרא ד, יא עזרא ד, כג	רש"י
		אבן עזרא
		מצודת דוד
		מלבי"ם
כורש	[ארתחששתא - שם כבוד למלך]	
—		
כורש	[ארתחששתא הוא כינוי למלך פרס, כמו פרעה במצרים ואבימלך לפלשתים]	
כורש	והרז"ה-מלך אֶתְרָ וְלֹא כֹרֶשׁ (כי כאן נשבת הבניין)	

השם בפסוק	השם בפסוק	השם בפרשנות
ארתחששתא	עזרא ו, יד	רש"י
		אבן עזרא
		מצודת דוד
		מלבי"ם
דריוש הפרסי	[ארתחששתא - ע"ש המדינה והמלכות כי כל מלכי פרס היו נקראים כך כאשר כל מצרים נקראים פרעה]	
אחשורוש	[דריוש בפסוק ו, יד הוא דריוש המדי (הזקן)]	
דריוש הפרסי	[כמו רש"י]	
ארתחששתא	(בונה החומות) [ארתחששתא, כורש ודריוש הם שלושה אנשים ולא אחד כמו שפירש רש"י].	

השם בפרישנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי	ארתחשֶׁסְתָא	עזרא פרק ז	רש"י
דריוש הפרסי [כל המלכים נקראים ארתחששתא בלשון הפרסים] (דניאל יא, ב)			אבן עזרא
—			מצודת דוד
הרז"ה כותב שהוא מלך אַחַר דריוש [ולא דריוש כמו פרוש רש"י]			מלבי"ם

גרסת הראב"ע	גרסתנו	
ארתחשֶׁסְתָא	ארתחשֶׁסְתָא	עזרא ז, א
ארתחשֶׁסְתָא	ארתחשֶׁסְתָא	עזרא ז, יב

השם בפרישנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי	ארתחשֶׁסְתָא	עזרא ח, א	רש"י
—			אבן עזרא
—			מצודת דוד
—			מלבי"ם

השם בפרישנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי [נקרא גם ארתחששתא- עיין ר"ה ג.]	— [בפרק א לא נזכר שם המלך רק מספר שנותיו-20 אבל הפרק הבא פרק ב' מספר על ארתחשֶׁסְתָא ומזכיר שוב ששנותיו הם 20 (פרק א היה ההקדמה לפרק ב')]]	נחמיה א, א	רש"י
דריוש הפרסי [הוא ארתחששתא]			אבן עזרא
דריוש הפרסי			מצודת דוד
ארתחששתא (בונה חומות ירושלים).			מלבי"ם

השם בפסוק	השם בפסוק	השם בפרשנות
רש"י אבן עזרא מצודת דוד מלבי"ם	נחמיה ה,יד נחמיה יג,ו	דריוש הפרסי
		-
		-
		ארתחששתא (בונה חומות ירושלים).

סיכום שיטות

ארתחששתא			
רש"י	ראב"ע	מלבי"ם	מצודת דוד
כורש	אחשורוש	ארתחששתא	כורש
דריוש הפרסי	ארתחששתא		דריוש
	דריוש הפרסי		

הראב"ע שם לב לשינוי בין פ- ל- ש בשמות ארתחששתא וארתחששתא ומבין מכאן שיש שני מלכים אבל ששניהם נקראים ארתחששתא כי כל מלכי פרס נקראים ארתחששתא.⁹ ואילו רש"י ורוב הפרשנים לא מתייחסים להבדל והאותיות ש' וס' יש להם אותה משמעות והם לא מבטאים סימן לתחלופת מלכים. יוצא מכאן שלפי רש"י שמשייך את השם 'ארתחששתא' לכורש או לדריוש וסדר המלכים יהיה.

1. דריוש המדי 2. כורש 3. אחשורוש 4. דריוש הפרסי.

ולפי הראב"ע הסדר הוא: דריוש המדי 2. כורש 3. אחשורוש 4. דריוש הפרסי. 5. ארתחששתא.

אבל סדר האירועים בספר שונה, הראב"ע מתייחס לשינוי האותיות בשם 'ארתחששתא' ורש"י לא מתייחס לכך כלל.

ארתחששתא/ ארתחששתא

⁹ ברור לנו מתוך התבוננות הטבלאות שארתחששתא = כורש וארתחששתא = דריוש הפרסי [עזרא פרק ז, נחמיה א, א, נחמיה ה, יד, נחמיה יג, ו] ובימיו עלה נחמיה. אבל בדניאל ט, כה הראב"ע אומר, שנחמיה עלה בימי ארתחששתא (הוא ארתחששתא העשיר) למרות שבתנ"ך נחמיה עולה בימי ארתחששתא.

'דריוש'

הזכרנו כבר בעבר שלפי רש"י יש שלושה מלכים שמכונים 'דריוש' והם **דריוש המדי, כורש, ודריוש הפרסי** (רש"י מקשר את דברי הגמרא שאומרת שדריוש, ארתחששתא וכורש חד הם, רק לכורש ודריוש הפרסי ולא למלך נוסף). ואילו לפי האבן עזרא כל מלכי פרס נקראים בכל השמות ולכן יש חמישה מלכים שמכונים דריוש והם: **דריוש המדי, כורש, אחשורוש, דריוש הפרסי וארתחששתא.**

סיכום- פרושי השם 'דריוש' בספרים עזרא ונחמיה ע"פ הפרשנים.

השם בפרשנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי	דריוש	עזרא ד, כד	רש"י
אחשורוש			אבן עזרא
דריוש הפרסי			מצודת דוד
_____			מלבי"ם

השם בפרשנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש המדי	דריוש	דניאל ו, ב-כט	רש"י
דריוש המדי			אבן עזרא
דריוש המדי			מצודת דוד
דריוש המדי			מלבי"ם

השם בפרשנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי	דריוש	עזרא ד, ה	רש"י
דריוש הפרסי			אבן עזרא
דריוש הפרסי			מצודת דוד
דריוש הפרסי			מלבי"ם

השם בפרשנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי	דריוש	עזרא ה,ו עזרא ו,א עזרא ו, יב-יג עזרא ו,טו	רש"י
דריוש הפרסי			אבן עזרא
דריוש הפרסי			מצודת דוד
דריוש הפרסי			מלבי"ם

השם בפרשנות	השם בפסוק	הפסוק	
דריוש הפרסי	דריוש	נחמיה יב,כב	רש"י
דריוש הפרסי			אבן עזרא
דריוש הפרסי			מצודת דוד
דריוש הפרסי			מלבי"ם

סיכום שיטות

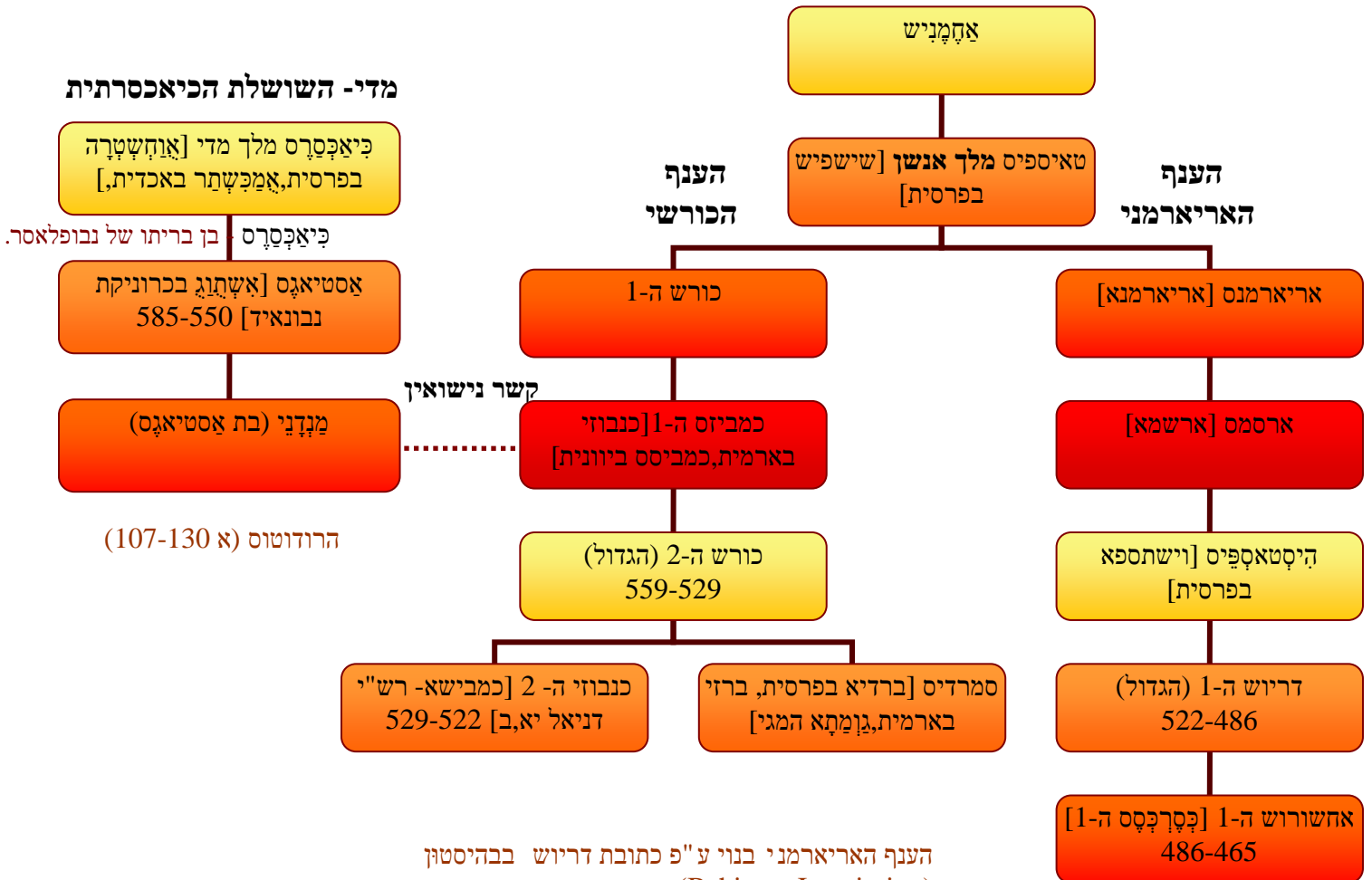
דריוש	
ראב"ע	רש"י, מצודת דוד, מלבי"ם
דריוש המדי [הזקן]	דריוש המדי
כורש	כורש
אחשורוש	דריוש הפרסי
דריוש הפרסי	
ארתחששתא	

נספח א

השיטה המקובלת היום

- סדר המלכים מכורש הוא:
1. כורש-----**כורש** נותן הצהרת כורש.
  2. כנבוזי.
  3. סמרדיס.
  4. דריוש ה-1-----**בונה הבית**.
  5. אחשורוש ה-1 (פְּסָרְקָס ה-1)-----**אחשורוש ממגילת אסתר**.
  6. ארתחששתא ה-1 (ארתכרכסס ה-1)-----**בזמנו עלו עזרא ונחמיה**.
  7. אחשורוש ה-2 (פְּסָרְקָס ה-2).
  8. סוגדיאנוס.
  9. דריוש ה-2 (נותוס).
  01. ארתחששתא ה-2 [ארתכרכסס ה-2, קְנֻמוֹן].
  11. ארתחששתא ה-3 [ארתכרכסס ה-3, אוֹכּוּס].
  21. ארתחששתא ה-4 [ארסס].
  31. דריוש ה-3 [קודומנוס]-----**בו נלחם אלכסנדר מוקדון**.

הענף האריארמני בנוי ע"פ כתובת דריוש בבהיסטון (Behistun Inscription) והענף הכורשי, ע"פ גליל כורש שהתגלה ב 1879 כיום במוזיאון הבריטי (Cyrus Cylinder).

נספח ב

כתובות (שמוזכרות בהן שושלות פרס)

כורש - כתובת הגליל
כתובת הגליל (הצהרת כורש)
(BC 539)

כתובת בבליית של כורש ה-2 על גליל עשוי טין, התגלתה בשנת 1879, ובה הוא מצהיר על שיקום מקדשים והשבת אלים שבויים למקומם.

אנוכי כורש מלך בבל המלך הגדול, המלך העז, מלך בבל, מלך שומר ואכד
מלך ארבע כנפות הארץ, בן כמבוזי המלך הגדול,
מלך אנשן, בן בנו של כורש הגדול מלך אנשן,
יוצא חלציו של ששפש המלך הגדול מלך אנשן, זרע מלכים,
אשר פל ונפני אוהבים את שלטונו ואשר לחדוות לבם רוצים בממשלתו.
כאשר נכנסתי בידידות לבבל וכוננתי בשמחה ובגיל את מושב המלכות
בהיכל המושל, מִרְדָּךְ האדון הגדול, הפך את תושבי בבל הרבים
לאהבה אותי וביקשתי לעבוד אותו מדי יום ביומי.
צבאותי העצומים התהלכו בשלום בקרב בבל,
לא התרתי לאיש להפריע את שלומם של אנשי שומר ואכד.
דאגתי לשלום בבל ובשאר ערי הקודש.
בני בבל, שמח לבם בהסירי את העול המוטל עליהם שאינו הולם אותם.
את בתיהם שהתיישנו תיקנתי ושמתי קץ לסבלם.
מִרְדָּךְ האדון הגדול שמח וביד נדיבה ברך אותי-
את כורש המלך הירא, בן כמבוזי בני יוצא חלצי ואת כל צבאי,
ואנו בשלום לפניו הללנו היטב את אלוהותו הנעלה.
כל מלכי תבל, למן הים העליון ועד הים התחתון היושבים בחדרי מלכותם,
היושבים ב[...] כל מלכי ארץ המערב יושבי אהלים,
הביאו את מנחתם הגדולה לתוך בבל וינשקו את רגלי.
למן [...] ועד הערים אשור ושושן, אכד וארץ אשנונה
והערים זמבן, מתורנו, דיר וכל גבול ארץ הגותי שמעבר לחדקל,
אשר מקדשיהם היו חרבים מלפני כן,
החזרתי את האלים יושבים בתוכם, וכוננתי להם מקדש עולמים.
כינסתי את כל תושביהם והשבתי את מקום מגוריהם.
ואת אלוהי שומר אכד, אשר נבונאידי הביא לבבל על אפו ועל חמתו של אדון האלים-
בפקודת מִרְדָּךְ האדון הגדול הושבתי אותם בשלום למשכנם - מושב שמחתם.

אחשוורוש - כתובת שעל תבליט באיתון שער המעלות שבארמון אחשוורוש בפירסיפוליס

§2 אנכי אחשוורוש המלך הגדול, מלך המלכים, מלך ארצות כל הלשונות, מלך ארץ רבה, רחוקה זו, בן דריוש המלך לבית אחמנש.
§3 אחשוורוש המלך אמר: בצלו של אהורמזד*, את השער הזה, וויספידאי שמו אנכי עשיתי, ועוד סגולות רבות אחרות עשיתי בארץ פרס זו. אשר אנכי עשיתי ואשר עשה אבי ואשר נעשה מראהו נאוה כל אלה יחד בצלו של אהורמזד עשינו.
§4 אחשוורוש המלך אמר: לו ינצור אותי ואת אשר לממלכתי, ואת ארצותי ואת אשר אנכי עשיתי ואת אשר אבי עשה כל אלה ינצור אהורמזד.

לפי חז"ל: דריוש הפרסי הוא בן אחשוורוש וגם דריוש המדי הוא בן אחשוורוש (רש"י דניאל ט, א).

דריוש- כתובת בבהיסטון (טור 1)

כתובת דריוש ה-1 בבהיסטון (Behistun Inscription - 521 BC)

כתובת רב לשונית בכתב היתדות, בשפות בבלית, עילמית ובפרסית עתיקה. בכתובת חמישה טורים: טור 1- 19 קטעים, טור 2- 16 קטעים, טור 3- 15 קטעים, טור 4- 20 קטעים, טור 5- 6 קטעים.

[1,1] אני דריוש, המלך הגדול, מלך המלכים, מלך פרס, מלך הארצות, בנו של היסטספס, נכדו של ארסמס, האחמני .

[1.2] כה אמר דריוש המלך: אבא שלי הוא היסטספס, אביו של היסטספס הוא ארסמס, אביו של ארסמס הוא אריארמנס, אביו של אריארמנס הוא טאיספיס, אביו של טאיספיס הוא אחמניש .

[1.3] כה אמר דריוש המלך: לכן אנו נקראים האחמנים; מימים ימימה אנו באים; מימים ימימה משפחתנו משפחת מלכים היא.

[1.4] כה אמר דריוש המלך: שמונה מבני משפחתי היו בעבר, אני התשיעי מימים ימימה אנו מלכים.

[1.5] כה אמר דריוש המלך: בחסדו של אהורה מאזדה אני מלך; אהורה מאזדה נתן לי את הממלכה .

[1.6] כה אמר דריוש המלך: אלו הן מדינות שבאו אלי; בחסדו של אהורה מאזדה נהייתי מלך עליהם; פרס, עילם, בבל, אשור, ערב, מצרים, ה (אדמות) שעל הים, ספארדה, יוניה [מדיא], ארמניה, קפדוקיה, ארמניה, פארתייה, דראנגיאנה, ארייה, צ'וראסמיה, באכטריה, סוגדיאנה, ג(נ)דרה, סכיטיה, סאטאגידיה, אראצ'וסיה, מאקה; בכל 23 המדינות .

[1.11] כה אמר דריוש המלך: הנה קם איש מג, גומת שמו, עלה מפשיחוואד, מהר ארקדרי שמו. בעצם יום ארבע עשר לחדש אדר, ביום ההוא [התנכר וככה כיזב לעם: אני הוא ברזי בן] כורש, אחי כנבוזי. אז התנכר כל העם יחדו אל כנבוזי והלך אליו, פרס, מדי וישאר המדינות. בתשעה ימים לחדש ניסן] לכד את המלוכה מכנבוזי. אז מת כנבוזי, בעצמו מת.

[1.12] כה אמר דריוש המלך: [מלוכה זו אשר לכד גומת, הוא המג, מאת] כנבוזי מימי אבותינו לזרענו היא אז לכד גומת הוא המג, את המלוכה [מכנבוזי: פרס, מדי וישאר המדינות], הסב אותה לעצמו, והוא היה למלך.

[1.13] כה אמר דריוש המלך: לא היה איש [פרסי או מדיי או אחר] מזרעו אשר יקרע את הממלכה מגומת, הוא המג, העם פחד מפניו מאד, [פן רבים אשר אותן] ידעו, ימית. למען לא ימצאני איש, כי אינני ברזי בן כורש. איש לא השלים חפצו בגומת, הוא המג, [עד אשר קמת]. אז אנכי שועתי לאהורה מאזדה ויסעדני. בצלו של אהורה מאזדה, [בעשרה ימים לחדש תשרי, במתי מעט, המת] את גומת, הוא המג, ורביו אשר אתו. בבירה סיקואתי, בנפה, ניסיה שמה, במדי, [המתי אותו, קרעתי את הממלכה ממנו. בצלו של; אהורה מאזדה הייתי מלך], אהורה מאזדה נתן לי את המלוכה.

ע"פ הרודוטוס (א 107-130) גומת המג הוא אחיו של כנבוזי ובנו של כורש אבל לפי הכתובת לעיל גומת המג הוא לא ברזי בן כורש.

ארתחששתא- כתובת שנמצא בפירסיפוליס

§3 ארתחששתא המלך בגדול אמר: בצלו [של אהורמזד*] הבית הזה [אשר אחשוורוש המלך] אבי [אני עשה- אחריו אני] כליתיו. לו ינצרני [אהורמזד עם האלים] אותי ואת מלכותי [ואת אשר עשיתי אני].